

ZNANSTVENO-STRUČNA TRIBINA „NACIONALNA SIGURNOST REPUBLIKE HRVATSKE U REGIONALNOM KONTEKSTU“

Moderator: Zvonimir Despot

SUDIONICI:

prof. dr. sc. Luka Brkić (Fakultet političkih znanosti, Zagreb)

prof. dr. sc. Tihomir Cipek (Fakultet političkih znanosti, Zagreb)

Tonino Picula, zastupnik u Europskom parlamentu

dr. sc. Davor Ivo Stier, zastupnik u Hrvatskom saboru

prof. dr. sc. Ozren Žunec (Filozofski fakultet, Zagreb)

PLENARNA IZLAGANJA

dr. sc. Davor Ivo Stier, zastupnik u Hrvatskom saboru

Dobar dan, ja Vas sve lijepo pozdravljam. Tema koju bih obradio je međunarodni poredak u Europi i nacionalna sigurnost Republike Hrvatske. U izvorišnim osnovama Ustava stoji kako se povijesno pravo hrvatskog naroda na punu državnu suverenost očitovalo, između ostaloga, citiram: „na povijesnoj prekretnici odbacivanja komunističkog sustava i promjenama međunarodnog poretka u Europi“. Dakle, uvažavajući prvotnu činjenicu o narodnoj volji za uspostavom neovisne Republike Hrvatske, u samom temeljnom dokumentu hrvatske države konstatira se uska povezanost njenog stvaranja, stoga i njene nacionalne sigurnosti, s mijenama u međunarodnim

odnosima. Padom Berlinskog zida, krajem hladnoratovske podjele Europe i raspadom višenacionalnih tvorevina doista su se stvorile okolnosti koje su omogućile demokratske promjene, proširenje EU i NATO-a, te nacionalnu emancipaciju potlačenih naroda srednje i istočne Europe. Sva su ta tri elementa bila povezana i ugrađena u jednu sintezu ujedinjene i slobodne Europe kao organizirajuće ideje novog poretka na Starom kontinentu. Ta sintagma, engl. *Europe Whole and Free*, je podrazumijevala istovremenu integraciju Europe i emancipaciju naroda koji bi se prihvaćanjem premisa liberalne demokracije i slobodnog tržišta postupno uključivali u euroatlantske integracijske mehanizme. Novonastale nacionalne države, među njima i Hrvatska, postale su tako dio jednog jedinstvenog europskog tržišta, pravnog regulatorskog okvira Europske unije, te sigurnosne arhitekture Sjevernoatlantskog saveza. Pritom je naravno i američko vodstvo bilo presudno u definiranju tog novog poretka. Dobar dio tih odnosa između SAD-a i starih europskih sila oblikovao se 90-ih godina i na području bivše SFRJ.

Taj poredak, koji se počeo oblikovati nakon pada Berlinskog zida 1989. godine, danas je ipak u raspadu. Prvi veliki izazov je stigao nakon terorističkih napada 11. rujna 2001. godine. Europa je izrazila solidarnost s SAD-om i podržala intervencije u Afganistanu, no kasnije su se Francuska i Njemačka oštro protivile ratu u Iraku kao dijelu globalnog rata protiv terorizma, kako je to gledala Bushova administracija. Sve je to otvorilo stare pukotine na transatlantskim relacijama, ali isto tako i između tzv. stare i nove Europe. I sve te podjele očituju se danas u tenzijama između tzv. europske jezgre i npr. Višegradske skupine. Ipak, po meni je 2008. bila ključna godina kada je poredak temeljen na konceptu *Europe Whole and Free* dobio idejnog, ako hoćete i dostojnog konkurenta, ili više njih. U svega sedam tjedana svijet se suočio s događajima koji su uzdrmali međunarodni poredak. U kolovozu 2008. Rusija vojno intervenira u Gruziji i time poručuje da više neće tiho gledati na širenje zapadnog utjecaja u zemljama bivšeg SSSR-a koje smatra dijelom svoje interesne sfere. Zatim je u rujnu bankrotirao Lehman Brothers i time je započela velika recesija zbog raspada sustava hipotekarnih kredita u Americi, ali brzo se ta kriza prelila iz Amerike u Europu. A za razliku od zapadnih demokracija, zemlje u kojima se razvila tzv. neliberalna demokracija (npr. Rusija i Turska), ili one koje su pak nastavile dalje s totalitarnim sustavom kao Kina, uglavnom su nastavile sa snažnim gospodarskim rastom koristeći mogućnosti koje im pruža globalizirana ekonomija. Svi ti elementi pokazuju da više nije neupitna supremacija SAD-a na globalnoj razini, da liberalne demokracije isto više nemaju tu supremaciju i da je paradigma *Europe Whole and Free* kao organizirajućeg koncepta europske sigurnosne arhitekture također pod upitnikom. Kasnije su svi događaji dodatno potvrdili i ubrzali taj proces erozije modela uspostavljenog nakon pada Berlinskog zida. Tome svjedoči i ukrajinska kriza koja je još u tijeku. Niz različitih stvari koje su se dogodile ukazuju na primjer da je Rusija pod Putinom ponovno postala nezaobilaznim čimbenikom u međunarodnim odnosima (iako ne u onoj mjeri u kojoj je to bila prije 1989.), a to je postigao koristeći paletu različitih, ponekad međusobno kontradiktornih instrumenata, a sve s ciljem jačanja položaja ruske države. Ta logika stvaranja interesnih sfera je logika koju njeguje i Turska na području bivšeg Otomanskog Carstva i vidimo da, umjesto

koncepta ujedinjene i slobodne Europe, Stari se kontinent sve više fragmentira te se na scenu vraća logika interesnih sfera.

Osim vanjskih izazova, proces fragmentacije događa se i unutar same EU, što se očituje npr. u idejama poput „Europe više razina“ ili unutarnjim svrstavanjem ili grupiranjima u saveze poput nama najpoznatije Višegradske skupine ili nove Hanzeatske lige, uglavnom baltičke i skandinavske, ali tu je i Nizozemska. Uz Brexit, koji ne moram posebno napominjati. Kao refleksija takvog stanja sve veće unutarnje fragmentacije, slabe i europske politike za vanjsko djelovanje kao što su politike prema istočnom i južnom susjedstvu te, naravno, politika proširenja. Iako formalno još postoji kao službena europska politika, proširenje više nije među prioritetima EU, a proces kao takav više nema snagu poticanja istinskih demokratskih i strukturnih reformi u zemljama Balkana. Umjesto izgradnje demokratskih institucija, u toj se regiji sve više razvija model neliberalne demokracije, klijentelizma i ortačkog kapitalizma. Pritom Srbija kao zemlja s tradicionalno ekspanzionističkim ambicijama i određenim državnim kapacitetom pokušava stvoriti vlastitu interesnu sferu na području bivše Jugoslavije po uzoru na slične politike Moskve na području bivšeg SSSR-a ili Turske na području bivšeg Otomanskog Carstva. No za razliku od poražene velikosrpske politike Slobodana Miloševića, sadašnji pristup ne podrazumijeva teritorijalnu aneksiju susjednih država, već izgradnju pozicije Beograda kao presudnog arbitra, nezaobilaznog čimbenika na području bivše SFRJ. S druge strane, Albanija se razvija kao samosvjesni kontrapunkt Srbiji i njenoj poziciji na Balkanu. Iako ima slabiji državni kapacitet, Albanija računa na daleko snažniji demografski element, a preko njega i na utjecaj na regionalnoj razini, s posebnim naglaskom na Kosovo i Makedoniju, a nešto manje na Crnu Goru. Na kraju, prepoznavanjem obrisa tog novog poretka koji se stvara nakon erozije paradigme *Europe Whole and Free*, važno je uočiti da se nakon perioda svojevrsne odsutnosti SAD ponovno snažnije angažira u rješavanju sigurnosnih problema na Balkanu koji je i 90-ih poslužio kao poligon za redefiniranje odnosa velikih sila. Američka involviranost bila je jasna u promjeni vlasti u Makedoniji i rješavanju pitanja imena. SAD i danas ima, iako diskretno, zapravo glavnu ulogu u promjeni stava međunarodne zajednice oko mogućeg sporazuma Srbije i Kosova koji bi uključivao i dogovornu promjenu granica. Zanimljivo je primijetiti da tu nema Njemačke. U kontekstu pozicije Njemačke, koja je oduvijek bila temeljno pitanje u definiranju europskog poretka (npr. kraj hladnog rata sa snažnim procesom integracije Europe, sve to je omogućilo ujedinjenje i uspon Njemačke), trenutni proces fragmentacije slabi njemačku središnju poziciju na kontinentu.

Na sve te procese stvaranja novog međunarodnog, a onda i europskog poretka Hrvatska ne može bitno utjecati, ali mora ih razumjeti i njima se prilagoditi kako bi mogla određene situacije pokrenuti u svoju korist ili kako bi, u najmanju ruku, izbjegla ili ublažila moguće negativne utjecaje na njenu nacionalnu sigurnost. U prvom redu, upravo zbog njene nacionalne sigurnosti, po mom mišljenju, Hrvatska mora kao prioritet staviti suzbijanje klijentelizma koji iznutra narušava temelje demokratskih i državnih institucija, a istovremeno zemlju izlaže vanjskim destabilizirajućim faktorima. To se posebice odnosi na strateške grane poput energetike, gdje je esencijalno zaštititi opće državne iznad partikularnih interesa koji su posljednjih

godina stekli pretjeranu financijsku i političku moć. Osim što smanjuje energetska sigurnost i suverenost Hrvatske, takva trenutna situacija onemogućava učinkovitije oblikovanje savezničkih odnosa s SAD-om, a ne osigurava nikakvu bolju geostratešku alternativu. Ovo opredjeljenje za savezničke odnose s SAD-om ne znači zatvaranje kanala komunikacije s drugima, pa i s Rusijom, ali to savezništvo s Amerikom jest nužno za kvalitetno rješavanje otvorenih pitanja sa susjedima, a time za jačanje naše nacionalne sigurnosti.

Na kraju, može se argumentirati da bi Hrvatskoj više odgovarao nastavak paradigme Europe *Whole and Free* nego sadašnji proces fragmentacije i stvaranja interesnih sfera, no s obzirom na to da ne možemo presudno utjecati, takva rasprava zapravo je bespredmetna. Umjesto toga predložio bih samo tri konkretna poteza. Po pitanju BiH, povezivanje dalmatinskih i hercegovačkih, kao i slavonskih i bosanskih županija u okviru već postojećih europskih makroregija (sve pretpostavke za to su odrađene još 2017., a to bi trebali implementirati). Zatim Jadranska trilateralu i proširenje inicijative A5 kao doprinos balansu snaga i sprječavanju sukoba na Balkanu (Hrvatska je u Splitu u veljači 2017. pokrenula Jadransku trilateralu s Crnom Gorom i Albanijom, ali sada bi to trebalo jačati redovitom koordinacijom na razini šefova država i vlada, a pogotovo kada se gleda sve agresivniju politiku Beograda prema demokratskim vlastima Podgorice, situaciju na Kosovu, ali i druge sigurnosne izazove). Nadalje, inicirati tješnju sigurnosnu suradnju Srbije s NATO članicama i aspirantima iz jugoistočne Europe redefiniranjem i proširenjem američko-jadranske A5, čiji je temelj također postavljen još u prosincu 2016., kada je Hrvatska predsjedavala tom inicijativom. Treće i zadnje, jačanje odnosa Hrvatske sa srednjom Europom njegujući bilateralne odnose sa svim EU članicama. Mislim da treba otvoriti jednu tješnju suradnju sa zemljama srednje Europe, bez ideologiziranog pristupa, uz pragmatičan pristup, shvaćajući srednju Europu, uključujući i Višegradska skupinu, ali i trilateralu s Austrijom i Slovenijom, kao i instrumente suradnje s Njemačkom, konkretno sa Stalnom hrvatsko-bavarskom komisijom i drugim instrumentima koje koristimo nedovoljno u ovom trenutku.

Zaključno, to su samo neki konkretni potezi kojima bi Hrvatska mogla u kratkom roku ojačati svoju poziciju u svijetu u kojemu se ponovno mijesaju karte. Za potpuniju sliku nacionalne sigurnosti trebalo bi uključiti sve njene dimenzije, no svrha ovog, još dodatno skraćenog osvrtu bila je ukazati na činjenicu da je hrvatska država stvorena, između ostaloga, vodeći računa o promjenama međunarodnih okolnosti prije tri desetljeća. Danas se te okolnosti ponovno mijenjaju, a Hrvatska se po prvi put u modernoj povijesti s time suočava kao nezavisna i međunarodno priznata država. To čini s ograničenim mogućnostima, ali ipak kao subjekt, a ne kao puki objekt međunarodne politike. Svjesnost tih novih prilika, te umješnost u ublažavanju negativnih i korištenja povoljnih efekata tog novog poretka uvelike će definirati budućnost hrvatske države.

prof. dr. sc. Tihomir Cipek, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Zahvaljujem organizatoru na pozivu i profesoru Bilandžiću na ugodnoj suradnji i ovom prilikom koristim mogućnost da se zahvalim profesoru Žunecu na ugodnoj suradnji u Matičnom odboru, gdje smo našli zajednički jezik. Ja nisam stručnjak za sigurnost. Zadnje se vrijeme bavim Rusijom i iz tog kuta se slažem s onime što je rekao kolega Stier. Počeo bih s nečime što držim važnim za sigurnost. Prije nekoliko godina bio sam gostujući profesor u Brazilu. Svi su me upozoravali da pazim kojom ulicom hodam, da će me napasti, da sam na nekim mjestima možda siguran. Bio sam tamo nekoliko mjeseci i nisam imao ni jednu neugodnost. Nastavno na intelektualnu ironiju koju je profesor Bilandžić sjajno formulirao, za stolom za kojim sjedi desetak ljudi pitam da dignu ruke oni koji su opljačkani. Svi dignu ruku: „Ja sam dvaput.“ „Ja triput.“ „Ja sam četiri puta.“ Uvod u ono što mi se čini važnim za sigurnost, a to je struktura državnih institucija i socijalne sigurnosti koju država treba imati. Ako imate veliku nejednakost, imate i veliku nesigurnost. Skeptičan prema pristupu koji divinizira civilno društvo misleći da će ono sve to samo po sebi riješiti, upozoravam na sjajan rad Molnara „Nations and Nationalism“, koji pokazuje kako civilno društvo može upravo suprotno: ne koristiti, već razoriti sigurnost i državne institucije.

Moja je ideja da probam sve nas, iako nemam do kraja pouzdanih znanja u tome, suočiti s nepovjerenjem u institucije koje u nas postoji. Kako se mjeri društveno povjerenje? Taj koncept donosi američka politologija Roberta Davida Putnama, koji mjeri razinu socijalnog povjerenja u Italiji i pokazuje da je za socijalno povjerenje važno ovo što mi upražnjavamo, što mi je bio najveći motiv što sam pristao ovdje govoriti. To je kultura društva. Kultura druženja koja polako nestaje. Nije naravno mudrost reći da je socijalno povjerenje najveće u skandinavskim državama. Milenski to istražuje i kaže kako socijalno povjerenje, blagostanje, jednakost, a onda sigurnost i sloboda koji su s time povezani, ne idu jedno bez drugoga, iako se može reći da to vrijedi za zemlje u kojima postoji trostruki korporativizam, gdje sindikati, udruge poslodavaca i država surađuju, odnosno država na neki način organizira njihovu međusobnu suradnju. To su zemlje s najvećom razinom blagostanja i sigurnosti te najmanje kriminala (skandinavske zemlje, Austrija, Njemačka, države Beneluxa). Druga razina sigurnosti je u državama u kojima postoji dvostruki korporativizam, gdje sudjeluju država i poslodavci, ali su isključeni sindikati (npr. Francuska). U trećoj razini, gdje ne postoji nikakva koordinacija između tih triju čimbenika političkog, socijalnog i ekonomskog života (kao što je Brazil, u kojemu je gotovo svatko barem jednom opljačkan), razina socijalnog povjerenja je nevjerojatno niska. U tu kategoriju spada i Hrvatska.

Socijalno povjerenje se može definirati kao vjerovanje da kada izađete na ulicu i idete na posao znate da vam se neće ništa dogoditi. Da su ljudi načelno dobronamjerni i da će vam pomoći. Prema podacima Eurostata, za razliku od skandinavskih država u kojima 80-90% ljudi ima međusobno socijalno povjerenje, u Hrvatskoj je to svega 20%. Sada se može raspravljati odnosi li se to na nepovjerenje prema bližem susjedu ili institucijama. U istraživanju iseljavanja dominira nepovjerenje prema institucijama. Kada pitate ljude koji su iselili u Njemačku (prema istraživanju kolege

Jurića), neće reći da je to zbog duhova prošlosti niti da je primaran ekonomski motiv (iako je naravno važan), nego da su razočarani funkcioniranjem institucija. Prema istraživanju iz 2017., 70% ispitanika je reklo da u Hrvatskoj postoji velika razina korupcije, da je to klijentelistička država i da se s tom razinom jednostavno ne mogu pomiriti. Sigurnosti nema bez socijalne pravednosti i jasnih državnih institucija koje tu sigurnost isporučuju. Ne mislim pritom na institucije usko vezane uz područje sigurnosti, poput vojske i policije, već na institucije poput parlamenta, sudstva i školstva. Danas svjedočimo kako povjerenje u sve te tri institucije jako pada. Kada pitate ljude jesu li za demokraciju, naravno da su svi za demokraciju. A kada ih onda kontrolno pitate vjeruju li političkim strankama, vladi i sudovima, postoji opće nepovjerenje u institucije sustava. Bez takvoga povjerenja teško je imati sigurnost.

Zaključio bih u vanjskopolićkom kontekstu. Vanjska politika EU se polako raspada. Gledajući primjer Kosova, nikada je baš nije niti bilo. Pet država članica ne priznaje Kosovo. Ne vidim način da ih se nagovori na suprotnu poziciju, osobito Španjolsku. Njemačka na neki način gubi igru na jugoistoku Europe, ali kada razgovarate s dužnosnicima iz EU, Rusija je zapravo B problem. Plina treba, nafte treba, Sjeverni tok se gradi unatoč rezoluciji Europskog parlamenta koji kaže da se možda ne bi trebalo graditi, itd. Stvari idu tokom da svaka država počinje gledati na samu sebe i stvara se niz interesnih skupina. Vraćam se na prvu misao, na potrebu da se sigurnost poveže sa snažnim, slobodnim i djelotvornim državnim institucijama jer bez izgradnje takvih neće biti sigurnosti. Pritom su ova istraživanja zabrinjavajuća. Hvala Vam lijepo.

Tonino Picula, zastupnik u Europskom parlamentu

Prije svega zahvaljujem organizatorima profesoru Bilandžiću i profesoru Žunecu na pozivu. Trudit ću se ostati u duhu tema koje danas pokušavamo elaborirati. Prije se govorilo „ništa nas ne smije iznenaditi“. Ja sam ostao iznenađen činjenicom da dvadeset godina jedan časopis ovoga profila uporno i kontinuirano izlazi. Znam koliko je to teško jer sam svoje prve radne godine ostavio u redakciji časopisa *Kulturni radnik*. Bio sam tajnik, ali i član redakcije. To je bio najstariji časopis za društvena pitanja u tadašnjoj Jugoslaviji, osnovan 1948. godine, i dobro znam kakav je napor održati jedan časopis na nogama i učiniti ga punoljetnim, na čemu čestitam još jednom. Napominjem da imam još jedno djelo Ozrena Žuneca u svojoj biblioteci. To je *Hrvatska vojska 2000*, koje također preporučujem svima da pročitaju. Vraćam se temama kojima zapravo pokušavamo saznati nešto više o samima sebi, a u takvim se trenucima i Hrvatska nalazi.

U kojoj je mjeri sigurnost čimbenik koji utječe na sve ono što u društvenim procesima ima određenu težinu? Ja vjerujem do te mjere da je vrijedno preformulirati onu čuvenu Clintonovu „*economy, economy, economy*“ u „*security, security, security*“. Da ste prije pet godina pitali najveći broj građana EU što bi političari trebali rješavati, naravno da bi oko 60% njih kazalo nezaposlenost, financijska i socijalna pitanja. Istraživanja se rade u kontinuitetu, pa i tijekom ovih mjeseci: 72% pitanih u svim zemljama EU označilo je sigurnost problemom broj jedan na koji se treba

koncentrirati europska politička vlast. To nije slučajno. U proteklih desetak godina dogodile su se dosta krupne promjene u svim parametrima po kojima se sigurnost određuje.

Želio bih kazati gdje smo mi u toj priči. U najavi kako je politika proširenja jedan od sigurnosnih čimbenika, trebali bismo kazati da smo u jednom vremenskom ruhu od Zagreba do Zagreba. Godine 2000. u Zagrebu je održan skup EU i zapadnog Balkana koji je na neki način otvorio perspektivu svim zemljama nastalima raspadom bivše Jugoslavije, jer je doista ocijenjeno da europska Europa kao otvoren projekt ne može biti dovršena ukoliko te zemlje nemaju jasnu europsku perspektivu. To je i potvrđeno u Solunu 2003. godine. Bio sam na tome skupu na kojemu su potpisani pristupni ugovori deset zemalja kandidatkinja koje su 2004. i postale članicama EU. Ali idućih petnaest godina nije se događalo ništa, sve do ove godine, koja je indikativna jer se održao skup u Sofiji na kojemu je trebalo doista odrediti u kojem će pravcu proširenje ići, kakav će zamah dobiti i kakav mu je politički sadržaj. Upravo je Sofija 2018. razlog da se bude itekako razočaran jer, umjesto jasnog signala zemljama uključenima u proces, zbog unutrašnjih razmirica i nemogućnosti dogovora oko pravca Sofija je veliko političko razočaranje. I sada dolazimo do Zagreba. Hrvatska će preuzeti predsjedanje EU-om kao posljednja zemlja koja će steći to iskustvo. Hrvatska je jedina članica koja nema još to iskustvo, sve druge članice imaju ga barem jednom. Dakle mi ćemo, vjerojatno u Zagrebu, 2020. morati odgovoriti, između ostaloga, i na pitanje u kojem pravcu i da li uopće EU treba proširivati svoje granice. Da li je EU i zemljopisni pojam ili jedna vrsta političkog stanja stvari, zajednica vrijednosti? To su sve ozbiljna otvorena pitanja na koja ovoga trenutka nema odgovora.

Profesor Cipek je spomenuo Brazil i njihov sigurnosni aspekt života. Dvadeset dana nakon što sam po izboru u Europski parlament sa svojom obitelji unajmio stan malo podalje centra, čuo sam klatno. Mislio sam da je bila šala, no bila je to jedna od mnogih racija policije u pokušaju obračuna s ekstremistima, džihadistima. Da mi je netko rekao prije nekoliko godina da će se nešto po život opasno dogoditi usred Bruxellesa ili Strasbourga u odnosu na neke „hotspotove“ sigurnosti, ja bih pomislio da nešto nije u redu s tom procjenom. Danas je jasno da glavu od političkog, vjerskog ili nekog drugog ekstremizma prije možete izgubiti u središtima EU nego negdje na tzv. brdovitom Balkanu. Naravno, na Balkanu postoji cijeli niz sigurnosnih i političkih izazova. Jedan njemački institut ih je pobrojao osamnaest, koji svakoga trenutka možda mogu eskalirati. Posebno kada u vremenu u kojemu živimo svaka lokalna kriza ima potencijal da postane regionalnom, a svaka regionalna da postane globalnom. U tom trenutku doista se moramo pitati da li su EU i politika proširenja ovoga trenutka došle u jednu vrstu slijepe ulice s dobrim razlogom. Po mom mišljenju to je, između ostaloga, jer je klatno (ja sam sociolog pa razmišljam u malo širim kategorijama) globalizacije ipak otišlo u jednom pravcu predaleko, nije proizvelo samo tehnološki izvanredne stvari i diglo razinu kvalitete života, nego i počelo proizvoditi svoje malformacije. Između ostaloga, posljedica tako izvedene globalizacije je slabljenje multilateralizma. Europska unija je svakako multilateralna organizacija *sui generis*. Dovala je do još jednog degenerativnog procesa, a to je sustav kolektivne sigurnosti u pitanjima odlučivanja. Dakle ovoga trenutka je ugro-

žen sam sustav UN-a i Vijeća sigurnosti, ali i Helsinki, uz činjenicu da je ove 2018. jedan dugotinjajući regionalni problem na zapadnom Balkanu, sukob između Beograda i Kosova, trebao biti riješen na jedan inventivan način, zamjenom teritorija. Što je najgore, to se dogodilo u tzv. gluho doba. Toj ideji pokušali su kumovati neki visoki dužnosnici Europske komisije suočeni s činjenicom da će proći mandat, a da nemaju nijedan opipljiv vanjskopolitički rezultat na svojoj strani. Kao što znate, Pariški klimatski sporazum se ljulja, iranski dogovor je pao, neke druge stvari nika-ko da se realiziraju i onda im je bilo zgodno da presjeku spor između Beograda i Prištine na način da se pogura ideja zamjene teritorija. Da se to dogodilo, direktno bi ušli u prostor kršenja principa nediranja granica, što je kamen temeljac između Istoka i Zapada, a na zapadnom bi Balkanu proizvelo goleme štete. To se vjerojatno neće dogoditi, ali sjena te opasnosti i dalje baca realnu opasnost na međunarodne odnose koji u nedostatku boljih ideja pokušavaju biti liječeni u instrumentariju koji neće donijeti ništa dobro.

Na kraju, Hrvatska u promijenjenim sigurnosnim okolnostima početka 21. stoljeća. One proizlaze svakako iz našeg članstva u NATO-u i EU, i tu imamo mogućnosti koje mogu unaprijediti ukupno naš socioekonomski, sigurnosni i politički profil. Međutim, članstvom dijelimo i prijetnje kojima su izložene te organizacije. Imamo i svoje specifičnosti. Mi smo jedina članica EU koja nema kompaktan nacionalni teritorij. Upravo zato je Pelješki most toliko psihološki važan. Ovoga trenutka, osim možda u jednom slučaju, nijedan od naših susjeda ne priznaje Hrvatsku u njezinim postojećim granicama. To je politička i geopolitička činjenica o kojoj treba jako voditi računa. S nekima se otvoreno sporimo, s nekima smo u arbitraži, s nekima na međunarodnim sudovima, što je činjenica. Pet godina članstva u EU, mi smo od našeg europskog susjedstva ograđeni bodljikavom žicom. Ako išta govori o degenerativnim procesima unutar bloka, onda je upravo i to. Naravno, ne oduzimam pravo nijednoj zemlji, kao što ne želim da se to sutra oduzme i Hrvatskoj, da na svoj način artikulira odgovore na sigurnosne prilike. Zamislite da smo dobili zakon kao Slovenci, da vojska štiti granicu prema BiH. I naravno, Hrvatska je jedina zemlja članica EU koja na svojim istočnim granicama nema jednu, nego tri zemlje u različitim razinama ulaska u EU (Srbija, BiH i Crna Gora). Dobro je da je Crna Gora u NATO-u, što sam više puta kazao u Europskom parlamentu. To je primjer organizacije koja je potvrdila svoju povijesnu misiju jer je prije 25 godina s toga prostora vršena agresija na našu zemlju, a danas zajedno dogovaramo sigurnosne aranžmane u okviru istog političko-vojnog saveza koji, bez obzira na tu činjenicu, ostaje pod ozbiljnim pritiskom onoga što će se događati iduće godine. Hvala.

prof. dr. sc. Luka Brkić, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Zahvaljujem na pozivu. Kolega Bilandžić je moj bivši student. Ekonomska sigurnost je nacionalna sigurnost. Rečenica je to iz Strategije nacionalne sigurnosti Bijele kuće iz 2017. godine. Veliki dio svjetskog stanovništva i dalje je hendikepiran i zanemaren u svjetskom razvoju, a čak i za one koji se brzo razvijaju veličina jaza predstavlja obeshrabrenje koje se lako pretvara u osjećaj nepravde. Sama spoznaja da postoje velike razlike „nagriza“ nekadašnje povjerenje da je razvoj usmjeren k određenom cilju i da nužno teži industrijalizaciji i modernizaciji. Nije li vrijeme da se paradigma promijeni? Premda etika još uvijek ne vodi poslovne ljude, stratege i menadžere, besmisleno je ustrajati na neuspjeloj strategiji.

Svaku raspravu o Hrvatskoj i njenim strategijama razvoja treba smjestiti u međunarodni okvir jer se svaki naš problem, pa bio on regionalan ili čak i lokalni, danas mora gledati u međunarodnom kontekstu. Analiza izvoza, uvoza i proizvodnje Hrvatske i razvijenih tržišnih gospodarstava pokazuje da Hrvatska ostvaruje neeuropski model razvojne politike sa stanovišta efikasnosti, sposobnosti za strukturne prilagodbe i učešća u funkcionalnim tokovima integracije. Analiza tržišnih udjela pokazuje da je kod Hrvatske vrlo teško naći značajnije tržišne udjele u matrici uvoza zemalja EU, odnosno OECD-a. Nadalje, pokazuje se da se jedinične cijene pojedinih izvoznih robnih grupa kreću ispod razine prosječnih cijena tih proizvoda koji se ostvaruju na tim tržištima. To upućuje na zaključak da kod nas postoje komparativne prednosti za proizvodnju proizvoda nižih faza prerade. Proizvodi viših faza prerade kod nas su uglavnom skuplji nego u ostalim zemljama EU. To je posljedica blokada u sustavu: proizvodni faktori višega reda kao što su organizacija, poduzetništvo, racionalna država, kod nas nemaju odgovarajuće mjesto i značaj. U strukturi hrvatskog izvoza visoka je zastupljenost resursno i radno intenzivnih proizvoda, a pojavljuje se i dvije trećine do tri četvrtine tehnički i tehnološki inferiornih proizvoda i usluga, što je samo prvi korak u samoisključenju Hrvatske iz suvremenih svjetskih tokova.

Razmislimo o tome otkuda je krenula Hrvatska – jedna od najljepših zemalja svijeta! U proteklih šest godina došlo je do velikog oporavka od najdublje krize. Najveći izazov s kojim je Hrvatska suočena je konvergencija s EU, a produktivnost je ono čime Hrvatska treba hvatati korak sa susjednim i zemljama na koje se ugleda. Poboljšati konkurentnost i ljudski kapital radi jačanja potencijalne stope rasta. Za kreaciju alternativa Hrvatska mora manifestirati spremnost na promjenu. Nužni su jasni razvojni ciljevi i sustavne promjene u izgradnji institucionalnih i infrastrukturnih pretpostavki. Radi se, naime, o potrebi mijene vlastitog gospodarskog profila koji više neće dozvoljavati strukturnu neprilagođenost, što znači neracionalnu primjenu proizvodnih faktora, a pogotovo kapitala i energije. Nadalje, neće dozvoliti niti tehnološko zaostajanje, koje je i najsudbonosnije ako raste pri uvođenju tehnologija koje odlučujuće pridonose povećanju produktivnosti. On bi morao spriječiti smanjivanje konkurentne sposobnosti koja znači kašnjenje u motivaciji efikasnijeg privređivanja, u strukturnoj i tehnološkoj revitalizaciji hrvatske industrije i zaostajanje za uspješnim svjetskim izvoznicama na području efikasnosti, tehničko-tehnoloških standarda, kvalitete, marketinga itd. I, naposljetku, onemogućit će neefikasnu upotrebu ljud-

skih resursa i skromnu iskorištenost postojećih istraživačkih i razvojnih potencijala znanstvenih institucija. Radi se, naime, o samoodređenoj promjeni preferencija koja bi pokazala da su socijalni čimbenici sposobni sami sebe vezati ograničavajući set različitih mogućnosti i izbjegavajući tako iracionalne odluke. To je poznata saga o Odiseju i sirenama koja govori o samoograničenju koje je poduzeto da se dugoročni ciljevi ne bi doveli u opasnost kratkoročnim željama. To je pristup s obvezujućim planom koji se ravna imputiranom racionalnošću aktera. To vrijedi i za pojedinačne i za kolektivne aktere. Pristup podrazumijeva da članovi društva znaju svoje slabosti, da raspolažu adekvatnom tehnologijom obvezivanja samih sebe i da velika većina društva, uključujući i političare, izražava spremnost na uporabu sredstava samoobvezivanja. Ne samo da preferencije određuju ponašanje aktera, već i prošle odluke utječu na sadašnje preferencije. Fenomen racionalizirajuće gradnje preferencija bio je već u temeljima mudrog Aristotelovog savjeta onim ljudima koji žele biti dobri, a to nisu: ponašaj se kao da si dobar! Razmišljanja o promjeni preferencija u sagi o Odiseju i sirenama i „vezivanje za jarbol da bi se moglo (a kasnije i htjelo) odoljeti slatkom pjevu sirena” ili racionalizirajuća gradnja preferencija s mudrim Aristotelovim naputkom trebala bi poslužiti u sofisticiranoj analizi naših vanjskopoličkih odnosa. Za modernu ekonomiju promjena je postala kontinuirana i sveprisutna. I proces tehnološke promjene i trend sve veće međunarodne integracije kontinuirano otvaraju nove trgovinske i investicijske mogućnosti. U isto vrijeme neke se gospodarske aktivnosti eliminiraju. Hoće li naše društvo biti oštećeno ovim razvojem ili će se njime okoristiti uglavnom ovisi o njegovom ekonomskom sustavu. Ono što možemo sada vidjeti je to da smo stigli do teških slučajeva, a teški slučajevi stvaraju loše ekonomije i politike.

Aktivan i efikasan razvojni intervencionizam karakterističan je za sve zemlje koje su postigle pozitivne razvojne rezultate i primjer su uspješnog strukturnog prilagođavanja. Ono što se danas događa je proširivanje principa ekonomske efikasnosti i u ocjeni funkcije države, odnosno zamjena klasičnog birokratskog intervencionizma tzv. katalizatorskim intervencionizmom. Ako ljudi igraju važnu ulogu kao pojedinci, a ne da njima upravlja totalitarna vlada, onda moraju i dijeliti određene vrijednosti i pristupe kolektivnom odlučivanju. Zakoni i propisi nisu dostatni za stvaranje sustava u kojem se pojedinci tako ponašaju. Nije moguće naljepiti liberalne mehanizme slobodnog poduzetništva na društvo u kojem manjka „javna filozofija” u Lippmannovom smislu, jer usvajanje novih institucija samo po sebi ne može biti dovoljno. U svakom društvu postoje granice za reforme, utemeljene na nepisanim društvenim vrijednostima koje je teško kvantificirati i precizno izraziti, ali koje pouzdano koče djelovanje tržišnih mehanizama i sudjelovanje pojedinaca u političkoj i ekonomskoj aktivnosti. U traganju za odgovorom na pitanje o uzrocima neuspjeha razvojnih programa mnogih zemalja, uključujući i Hrvatsku, željeli smo naglasiti složenost ljudskog faktora i značaj fleksibilnosti socioekonomskih institucija. Da bi se popravilo stanje manje sretnih zemalja moraju se uzeti u obzir činitelji kao što su razlike u kulturnim očekivanjima i željama, a koje je nemoguće kvantificirati. Dok se rang-lista mijenja i neke zemlje prestižu druge, jaz između razvijenih i zaostalih zemalja se povećava. Koristeći staru frazu, imamo proces „kombiniranog i nejednakog razvoja”.

Što se tiče preporuka politici za Hrvatsku, poželjna je institucionalna integracija s dinamičnijom Europom jer, neovisno o strategijskim opcijama, potrebno je uvijek inzistirati na dinamičnom principu. Nema jednostavnog rješenja, već je riječ o sveobuhvatnom i promišljenom sustavu inovativnih javnih politika koje obuhvaćaju obrazovanje, javne usluge i poslovno okruženje. Ukoliko uspijemo u okvirima nacionalnog gospodarstva izgraditi tu fundamentalnu sposobnost inoviranja, unapređenja i razvoja, uspjeh ćemo izbjeći dio kazne zbog kašnjenja i povratiti dio prednosti. Tek političke institucije, društvene strukture, norme i gospodarski poreci omogućuju utvrđivanje strukturnog značenja političko-kulturoloških čimbenika, a time omogućuju i utvrđivanje razlika i mogućih varijanti zapadnjačke kapitalističke demokracije. Studije komparativnih ekonomskih sustava prestaju tako biti akademske vježbe i postaju esencijalni element u procesu inteligentnog izbora. Hvala.

prof. dr. sc. Ozren Žunec, Filozofski fakultet u Zagrebu

Hrvatska je sigurna zemlja i možemo mirno hodati ulicom ne računajući da ćemo stradati. Vjerojatno to proizlazi i dijelom iz irelevantnosti naše zemlje. Politički centri poput Bruxellesa, Strasbourga, Londona, New Yorka, Washingtona i drugih imaju i simboličku političku težinu i napad na njih predstavlja i napad na taj cijeli sistem. Mi kao da nismo dio toga sistema, na neki način smo nevažan dio njega i sada je pitanje kako se u tome postaviti. Kao mala i relativno nevažna zemlja jako ovisimo o tome što se događa u asocijacijama kojih smo dio. Kolega Picula i drugi su spominjali da dolazi do erozije europskih politika, a da se i NATO na neki način klima. Amerika se na neki način izvlači iz NATO-a, kao da je to po nekim parametrima više ne interesira itd. Tako da mi jako ovisimo o tome što će biti s onim asocijacijama kojih smo dio i u čije podupiranje vjerujemo. Vjerujemo da nam je sigurnost osigurana između ostaloga i time što smo članica NATO-a i EU. Interesantno da nikada ne spominjemo da naša sigurnost počiva na Ujedinjenim nacijama. Rekao bih da postoji jedan ozbiljan problem što u svim ovim asocijacijama prevladava interes, te se može zaključiti zamjetno odsustvo neke velike ideje.

Jedan nedavni događaj, kada je Amerika navijestila izlazak iz sporazuma o ograničavanju odnosno neproizvodnji i nepostavljanju raketa srednjeg dometa, a koje se lansiraju sa zemlje. To je bio sporazum kojega su sklopili Gorbačov i Reagan 80-ih godina. Dogovorili su se da neće koristiti rakete čiji je domet od 500 do 5000 kilometara, a koje imaju bazu na zemlji (rakete zemlja-zemlja). Sada kada čujemo da se jedan takav sporazum otkazuje, zapitate se da li kreće nova utrka u naoružanju, da li ugovori koji su ograničavali takvo posjedovanje oružja odlaze u povijest i nestaju. Kada se malo bolje pogleda, otkazivanje tog ugovora, iako se čini da ima i te momente, izgleda da ima korijen u nečemu sasvim drugom, preslagivanju globalne politike. Naime, tu su Amerikanci zapravo u pravu jer je iz toga ugovora isključena Kina, koje se to ne tiče. Kina je u međuvremenu postala svjetska sila koja brzo, uspješno i velikim koracima nastupa na svjetskoj pozornici. Dakle, imamo potpunu promjenu svjetske politike. Imamo situaciju da je zapad Europe bio jako zainteresiran za ovaj sporazum s raketama srednjega dometa jer je cijela obrana

zapada ovisila o tome (mala je dubina zapada Europe za vrijeme hladnoga rata, ispod 200 kilometara od granice istočnog bloka do mora, dakle strategija obrane je bila dosta problematična). Ograničenje takvih raketa u tom je kontekstu puno značilo. Sada pogledajte potpuno drugu situaciju. Kineske rakete koje se lansiraju s kopna mogu doseći ciljeve za koje su Amerikanci jako zainteresirani (npr. Japan ili Guam, važne baze u sustavu američke obrane). Drugim riječima, sada bi trebalo ići ili na širenje toga dogovora ili na bilateralu između Amerike i Kine, što ni ne pokušavaju jer Kinezi vjerojatno nikada ne bi pristali to potpisati. Sada se nalazimo u situaciji u kojoj nikako ne možemo utjecati na to, a o tomu ovisimo u potpunosti.

Ovdje bih, možda i heretički, kazao da sigurnost o kojoj zapravo slušamo i razmišljamo jest ona u kontekstu odsustva sukoba, rata. Je li to izvedivo? Je li moguće o sigurnosti razmišljati isključivo na taj način? Sigurnost shvaćamo konceptom koji isključuje konflikt odnosno ona je zaštita od konflikta. Ili je, što se meni čini potrebnim barem u mislima imati, potrebno razmišljati na način da zemlja bude spremna na rat odnosno da u ratu sudjeluje i pobjedi. To može zvučati ratnohuškački, ali kada se malo bolje pogleda kolega Picula je spomenuo da snaga UN-a i Helsinkija malo-pomalo slabi i da zapravo gubimo sjećanje na te globalne ugovore i ideje, a sve jasnijim postaje da je u svim tim, čak i najglobalnijim ugovorima, zapravo u pitanju goli interes. Interes koji mi ne znamo niti možemo izraziti jer teško da će nas slušati ako se ne uklopimo u neki generalniji interes. Pokojni srpski premijer Đinđić je rekao da ako hoćete moral, onda ne idete u politiku nego u crkvu. Jasno je da politika nije mjesto morala. Čini se da trenutno svjedočimo potpunoj eroziji svakog političkog ideala i sve više nalikuje da je politika razlikovanje prijatelja i neprijatelja. Ja sam za to da se razmišlja o sigurnosti i kao mogućnosti da nam se rat dogodi i da se taj rat preživi. Mislim da takve situacije nisu skroz nezamislive, nisu nipošto uklonjive. U neposrednom susjedstvu imamo nekoliko bačava baruta koje mogu eksplodirati istoga časa. U neposrednom susjedstvu Zagreba imamo Republiku Srpsku s kojom tko zna što se sve može dogoditi i koje posljedice iz toga mogu proizaći. Tako da mi se čini da je u kontekstu sigurnosti potrebno razmišljati i kao o sposobnosti društva na obranu u ratu. Dakle, ne samo otklanjanju prijetnji, nego i suočavanju s prijetnjama. U tom smislu je možda F-16 Barak na neki način i ovdje tema.

Želio bih reći još o ključnoj temi, o povjerenju. Ako imate nepovjerenje koje raste između ostaloga i zbog socijalnih razlika, onda nastaje velik gradijent i socijalna erozija. Nalazimo se u velikoj opasnosti jer hrvatsko društvo sve više tone u međusobno nepovjerenje. Danas nas gotovo svakodnevno netko vara, o internetu da ne govorim. Čak i sniženja u dućanima, koja to uopće nisu, kupnja stana na kojem se ispostavi da je hipoteka itd. Slušajući političare vrlo često se čuju takvi spinovi da ne možete vjerovati da logična bića mogu izgovoriti takve stvari a da se ništa ne dogodi. Često uopće ne reagiramo na te stvari, tako da povjerenje drastično pada. Sve ključne nabave u sektoru obrane u posljednjih desetak godina su završavale aferama (npr. afera kamioni, Patria, sada i Barak). Mislim da je to velik problem, tim više jer oružane snage u istraživanju povjerenja imaju uvijek najviše mjesto.

DISKUSIJA

ZVONIMIR DESPOT (moderator): Pitanje za profesora Brkića o njegovoj tezi da smo prošli velik oporavak nakon duboke krize. Ja se ne bih složio pa bih samo molio nekoliko argumenata o tomu koji je to velik oporavak koji smo doživjeli od krize koja nas je zahvatila 2008. odnosno 2009. i trajala gotovo cijelo desetljeće.

LUKA BRKIĆ: Mi smo bili najduže u recesiji, kao što znate, gotovo sedam biblijskih gladnih godina. Izašli smo iz te recesije. Imamo stope rasta koje se kreću od 2,5 do 3 posto i očito su na svom maksimumu s obzirom na fundamente hrvatskog gospodarstva, pa onda i njima determinirane gospodarske politike. Radi se o tome da imamo rast, ali pitanje je koliko je on ranjiv, koliko ovisi o vanjskim trgovinskim partnerima itd. Ovaj rejting je irelevantan jer je potrebna stopa rasta koja odgovara najmanje prosječnoj kamatnoj stopi na 10-godišnju obveznicu, tj. dug. Kod nas je to nešto ispod 5%. Prema tomu, sve ispod minimuma od 5-postotne stope rasta je irelevantno. Mi jedini divergiramo u odnosu na EU, dok sve zemlje konvergiraju, uključujući Bugarsku i Rumunjsku. Ušli smo u EU, a do dana današnjeg kao da nismo svjesni činjenice da smo punopravna članica. Jer zašto bismo u protivnom divergirali? Divergirali smo do članstva u EU, sada tijekom članstva i dalje divergiramo. Nije to bio hvalospjev našoj ekonomskoj politici, iako bih volio da mogu odati takav hvalospjev. Samo sam htio naglasiti kako smo, nakon sedam gladnih godina, iz recesije krenuli s pozitivnom stopom ekonomskog rasta.

ZVONIMIR DESPOT (moderator): Pitanje za profesora Cipeka. Kada je riječ o povjerenju u institucije, objasnite nam situaciju koja se ponavlja već dugo, a to je podatak da s jedne strane vladajućem HDZ-u raste rejting iako je najodgovorniji za situaciju u kojoj se nalazimo, a s druge strane dvije trećine ispitanika stalno ponavlja da idemo u krivom smjeru.

TIHOMIR CIPEK: Ako je čovjek emocionalno vezan uz nekoga, onda je s njime spreman ići i u krivome smjeru. Htio bih pohvaliti profesora Brkića i malo kritizirati ekonomiju. Pitao sam ga zašto je tih 60% deficita bruto društvenog proizvoda u EU. Francuzi su predsjedavali Unijom i imali deficit od 53%. To govori da ne samo ekonomski, nego politologijski i sociologijski sudovi znaju biti nepouzdana. Jedini pouzdan je tu Max Weber koji je rekao da su posljedice društvenog djelovanja nepredvidljive. Danas se politologija dosta projicira s neuroznanosti. Neuroznanost jasno pokazuje da ljudi veliku većinu odluka donose emocionalno i u tome se kontekstu može potražiti odgovor na vaše pitanje.

ZVONIMIR DESPOT (moderator): Pitanje za dr. Stiera. Što je s „novom hrvatskom paradigmom“, gdje je to stalo?

DAVOR IVO STIER: Ta knjiga/osvrt je imala intenciju otvoriti jednu debatu koja je donekle i otvorena samom činjenicom da danas pitate o tome. Kolega Picula je tome također dao svoj doprinos. Napisao je osvrt na osvrt, koji je zapažen. O tome se raspravljalo, neke stvari su se pokrenule u smislu polemičkog, a sama knjiga sasvim sigurno nije bila poruka samo jednoj strani, već upravljačkim strukturama u Hrvatskoj da ovako više ne ide, te da će to biti loše i za same pripadnike te uprav-

ljačke strukture. I da se institucije trebaju otvoriti, što je podrazumijevalo da i političke stranke odrade jedan dio, iako je to samo jedan dio svega, što znate ako ste to pročitali. Mogli bismo razgovarati i o akademskoj zajednici, jesu li tu institucije otvorene ili zatvorene, i o još puno toga. O medijima da ne pričam, nama političarima je uglavnom zabranjeno pričati o medijima. Ovaj osvrt je takvom raspravom htio potaknuti, a s jedne strane to je i otvoreno (iako nismo očekivali da će se to odraditi preko noći), i zapravo usko povezano s ekonomskom i društvenom stagnacijom. To možemo isto tako gledati i s aspekta nacionalne sigurnosti, što sam svojim izlaganjem nastojao evocirati.

PITANJE IZ PUBLIKE: Rekli ste da relativno visoka sigurnost Hrvatske proizlazi iz njene političke irelevantnosti. Smatrate li da vjerska i etička homogenost u Hrvatskoj imaju ulogu u smislu sigurnosti? Ako bi se dogodio neki vanjski šok koji bi poremetio tu homogenost, smatrate li da bi to moglo ugroziti sigurnost i može li Hrvatska utjecati predviđanjem i smanjenjem tih šokova?

OZREN ŽUNEC: Hvala na ovom vrlo teškom pitanju. Ne mislim da sigurnost proizlazi samo iz te irelevantnosti, nego da je to jedan od prisutnih momenata. S druge strane, po pitanju nacionalne čistoće kao jednog od faktora sigurnosti dosta možemo raspravljati. Neki smatraju da su mononacionalne države sigurnije, a negdje se pokazalo da to baš i nije slučaj. Ono što mene brine nisu nacionalna pitanja u Hrvatskoj, već socijalna. Nastavno na pitanje za kolegu Stiera. Dolaskom ove garniture HDZ-a na vlast u državi jedan od akcenata bio je na borbi protiv populizma. To mi se čini važnim, da je opasnost od populizma uočena i sagledana, jer tu vidim veći problem nego u nacionalnim odnosima. Također, ako se nešto dogodi u našoj okolini, ne mora nužno biti nacionalnoga predznaka, može biti i socijalnoga. Što ćemo recimo napraviti ako po Mađarskoj krenu „žuti prsluci“ pa se to prelije? Ako se slične stvari dogode u Italiji pa bude zahvaćena i Slovenija, itd. To je nešto o čemu bismo već sada trebali voditi računa.

PITANJE IZ PUBLIKE: Vezano za fragmentaciju EU, kako u kontekstu nacionalne sigurnosti gledate na djelovanje Stevea Bannona s obzirom na to da je nedavno za jedan hrvatski medij najavio veći interes za Republiku Hrvatsku?

TONINO PICULA: Što se tiče Bannona, znamo da je u Europi već neko vrijeme, ali od njegovih bučnih najava da će pomoći da se različite neliberalne opcije pripreme za europske izbore, kako bi zapravo izvršio invaziju na Europski parlament, zasad od toga nema ništa. Po mojim informacijama, ne nedostaje mu novca, međutim ima vrlo ozbiljan problem da napravi jednu vrstu nove kominterne, kako je to ambiciozno zamislio. Znamo i na kojoj je adresi u Bruxellesu prijavio svoju udrugu, međutim stvari ne idu kako je zamislio jer, osim jednog općeg neraspoloženja o EU kakva je danas, ona povezuje vrlo raznolike političke grupacije. Gospodin Bannon je došao možda preentuzijastično raspoložen, a to po mom sudu neće moći realizirati do europskih izbora. Da li će mu neke okolnosti ići na ruku, ovoga je trenutka doista teško kazati. Samo da vam ilustriram koliko će mu biti teško. Naime, tijekom bugarskog predsjedanja Europska komisija je konačno pripremila paket kojim bi trebalo vrlo ozbiljno redefinirati europsku migracijsku politiku i novi sustav davanja azila. Bugari

su to trebali isposredovati. Bez obzira koliko se voljeli i posjećivali, gospodin Orban i gospodin Salvini imaju dijametralno suprotne poglede na tu reformu koja je Europi prijeko potrebna. Zašto? S jedne strane je Višegradaska skupina, gdje su manje-više političke grupacije nalik jedna drugoj, kazala da je u tom prijedlogu previše obveza glede migranata od strane država koje nisu na prvoj crti. S druge strane, gospodin Salvini je praktično primijetio da je premalo solidarnosti s onima koji su, s obzirom na svoj zemljopisni položaj, na udaru navedenih migracija. Bannon tu ne može ništa napraviti bez obzira na mržnju prema Bruxellesu. Ako se stvar ogoli do kraja, interesi su zemalja EU često neusklađeni. Ne predviđam mu neki osobit politički uspjeh. A o problemu populizma mogli bismo razgovarati dugo. Držim se antičke definicije da su populistički ljudi koji postavljaju stvarna i prava pitanja, ali najčešće daju pogrešne odgovore.

DAVOR IVO STIER: Samo kratak komentar na neke stvari koje smo danas otvorili. Čini se da i u ovoj Trumpovoj administraciji, iako se često gleda isključivo njegova ekscentrična i ekscesna figura, tu zapravo ima puno više establišmenta nego što se priznaje. Kada pogledate tko je oko Trumpa, to su uglavnom bivši direktori CIA-e i umirovljeni generali. Ako to nije establišment, ja ne znam što jest. Isto tako za gospodina Bannona koji je bio u vojnoj strukturi, ne znam da li i u vojno-obavještajnoj. Govorimo o nekom antiestablišmentu, a to predstavljaju ljudi okruženi establišmentom. Globalizirani svijet koji je sama Amerika i stvorila u jednom trenutku više nije u skladu s interesima te iste Amerike i ona ga sada ruši. Izabrali su čovjeka koji ima kapacitete da ruši. Zemlja koja je imala najviše benefita zadnjih par godina od globalizacije je Kina. I ako bi dozvolili da svijet ide tako dalje, supremacija Amerike i zapadnog svijeta bi došla u pitanje. To se sada ide rušiti. Trump je o tome govorio u New Yorku u Općoj skupštini najavivši da je dosta globalizacije. Područje Balkana je bilo, a i danas je poligon za odmjeravanje snaga. Na Kosovu se dogodilo isto što i 90-ih u BiH. SAD je u jednom trenutku rekao da je to europsko pitanje, da ako se govori o Europi kao globalnoj sili, onda valjda može riješiti nešto i u svojem dvorištu. Federica Mogherini je krenula u to pa su se nadali i Nobelovoj nagradi za mir, a mi koji više pratimo tu situaciju znamo da su Francuzi planirali iskoristiti stogodišnjicu kraja Prvog svjetskog rata 11. studenog da se u Parizu potpiše dogovor između Srbije i Kosova, što se nije dogodilo. I kada su se svi europski planovi za BiH na kraju izjalovili, nije bilo ništa. Da bi došli Amerikanci i rekli to riješiti, a da Europa uči kako njena sigurnost ovisi o Americi. Što će se sada dogoditi s Kosovom? Trump će preuzeti inicijativu i pozvati Thačija i Vučića u Bijelu kuću. Prije tri tjedna sam na Kosovu razgovarao sa zapovjednikom KFOR-a, taj je vlak krenuo, svidjelo se to nama ili ne. Američko vodstvo je tu jasno. Ima više establišmenta nego se želi priznati. Novi odnosi s Kinom bit će determinirajući za oblikovanje novog poretka. Tko to bude prepoznao i uklopio se, imat će i bolju poziciju. Postoje neke zemlje s aspiracijom postati globalnim silama, a koje to nikada nisu ostvarile. Njima će se dati do znanja da to ni sada neće ostvariti.

TIHOMIR CIPEK: Pokušao bih objasniti zašto se Njemačka tome ne može oduprijeti. Njemačka ekonomija ovisi o izvozu. Pedeset pet posto njihova BDP-a je izvoz, a najviše izvoze u SAD. Prosječno svaka članica EU oko 20% uvozi iz Njemačke. SAD

primjerice izvozi 15-20% onoga što proizvede. Spomenuo bih Molnarevu „dugu senku Karla Šmita“ kojom kritizira danas spomenutog Đinđića. Zamjera Đinđiću što nije imao neko bolje uporište. Induciranje odnosa u prijatelj – neprijatelj nije dobro, a to radi populizam. Monopolizam si uzima pravo da isključivo on bude narod. Zar drugi onda nisu narod? To razara institucije i jednu od temeljnih postavki demokracije, pluralizam. Sjedimo ovdje, imamo različita mišljenja, ali oko nekih bitnih vrijednosti se slažemo. Profesor Žunec je sjajno spomenuo potencijalne „žute prsluke“. Imate studiju Zygmunta Baumana koja govori kako smo stvorili nekakvu ekonomsku zajednicu, ali ne i etničku zajednicu. Ljudi imaju potrebu za zajednicom i zato je došao taj val desnice. To se ne može riješiti dodavanjem jednog prijatelja na Facebooku. Mislim da se može ići kroz neka nova, alternativna demokratska načela. Kada upitam političare zašto ne probaju s nekim oblikom participacijske demokracije, pitaju: Kako to mislite? Da primjerice građani jednog grada odlučuju o, recimo, 30% budžeta. Chicago ima to, New York ima to. Većina ih onda pita: A gdje smo tu mi? Mogu koristiti pravo veta, jer participacijska demokracija podrazumijeva ravnotežu između naroda i vodstva.

DAVOR IVO STIER: Preporuka studentima, bestseller u Americi, objavljen od Yalea, autora Patricka Deneena, govori o tome kako sačuvati slobodu u postliberalnom društvu te kako liberalizam propada jer je uspio i onda je individualizam doveo do ovih frustracija.

TONINO PICULA: Iza svih političkih fenomena uvijek stoje neke brojke. Volio bih ovo povezati s jednim autorom koji je zaslužio ostati anoniman, a na temu važnosti socijalnih pitanja i gospodarstva. Sloboda kretanja jedan je od temelja EU, a izazvala je velike migracije stanovništva. Cijela Europska unija se lomi i nastoji redefinirati zbog 1,5 milijuna uglavnom muslimana sa sjevera Afrike i Bliskog istoka. To je nešto na što EU nije bila spremna, uhvaćena je na krivoj nozi. Međutim, postoji i druga vrsta migracija, po mom sudu daleko važnija za procjenu budućnosti Europe. Zna li koliko je ljudi s istoka i jugoistoka Europe od 1990. do 2015. napustilo svoje domove? 24 milijuna. Tu su važna dva fenomena. Nadnice na zapadu su počele dolaziti pod pritisak i profitirali su poslodavci. Drugo, na tržištu rada su se odjednom suočili s dvadesetak milijuna sposobnih, obrazovanih i spremnih za rad. Ljudi su to povezali s EU i proširenjem. Zato je pao prijedlog Ustava EU 2005. u Nizozemskoj i Francuskoj, koje su to osjetile. Stagnacija nadnica je nešto što čujem svaki dan kada razgovaram s ljudima u zapadnoj Europi. S druge strane, tih dvadesetak milijuna ljudi koji su otišli s istoka i jugoistoka Europe ostavili su liberalna društva napola sagrađenima i izabrali otići tamo gdje liberalno društvo već postoji. Zato imamo niz političkih fenomena od Baltika do Slovačke, Poljske, Mađarske... Kako je jedan autor (Hristov) rekao, pogledajte samo tekstove nacionalnih himni. Španjolska himna, pa „Marseljeza“, sve vrvri od povijesnih momenata, dok poljska himna počinje riječima „Još Poljska nije propala“. Strah za nacionalnim, koji je tek obnovljen, plus gubitak tog liberalnog dijela stanovništva, ostavlja političke, socijalne, ekonomske i ostale posljedice.

ZVONIMIR DESPOT (moderator): Kako smatram da je gospodarstvo ključno pitanje Hrvatske, jedno pitanje za profesora Brkića. Kako komentirate činjenicu da danas

imamo dominantno socijalističko upravljanje u Hrvatskoj? Kako izaći iz toga ciklusa i doći do normalnog tržišnog gospodarstva?

LUKA BRKIĆ: Puno je mogućih odgovora, ali ja bih malo relativizirao socijalizam, no ne da bih ga branio. Ako idemo tim smjerom, rekao bih da je iza željezne zavjese taj socijalizam bio budućnost. To se nije primilo u Češkoj, Slovačkoj ili drugim uspješnim tranzicijskim zemljama. Po pitanju da je država glavni poslodavac u zemlji, to je točno. Što smo dobili privatizacijom? Nismo dobili poduzetnički sloj koji bi vodio društvo u smislu ekonomske superiornosti, kreativnosti, inovativnosti itd. Uglavnom je tu sindikat odnosno radništvo. Tu su istočni grijesi. Uzmite sada institucije pojednostavljeno kao pravila. Ako želite imati drugačije ishode od izbornih, trebaju biti i drugačija pravila. Pa makar ishodi bili i lošiji od onoga što imamo sada. Ne možete se nadati drugačijim ishodima ako ne mijenjate pravila, a institucije su pravila. Sugerirao bih literaturu u okviru teorije igara. Problem je razumjeti zašto institucije koje su formalno-pravno ukinute, više ne postoje, a izuzetno su djelotvorne.